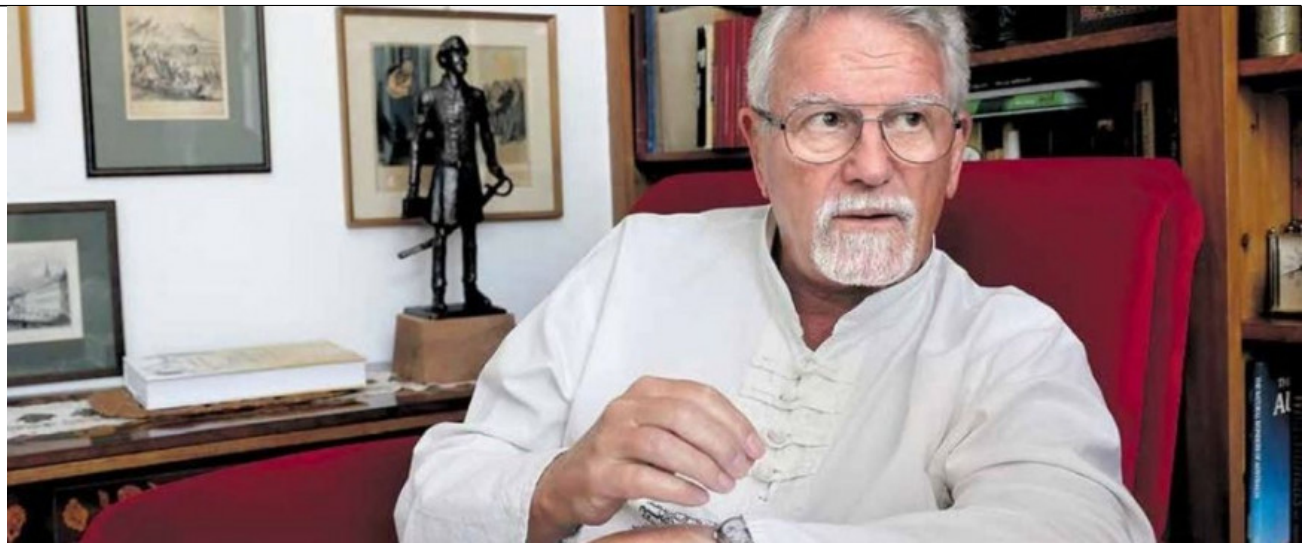

Jeles napok újévt?l karácsonyig

2024 december 14. Flag

Szöveg méret

90
Mentés

- 0

Értékelés kiválasztása Még nincs értékelve

Mérték

A naptár szerepe, jelent?sége lényegesen nagyobb volt hajdanán, mint manapság. Jankovics Marcell alaptézise, hogy minden nagy ókori civilizáció vallása alapvet?en égitestkultusz volt, és meglep?en pontos naptárral is rendelkezett.

A kiváló filmrendez? és m?vel?déstörténész Jeles napok cím? posztumusz könyvében a rá jellemz? univerzális szemlélettel, elragadó elbeszél? stílussal kalauzolja végig az olvasót a naptári év jeles napjain, Janus római isten ünnepét?l a téli napfordulóig, Jézus Krisztus születésnapjáig.

„Péter és Pál (tudjuk) nyárban / Összeférnek a naptárban, / Könnyü nekik ott szerényen / Megárulni egy gyékényen…” Ki ne ismerné Arany János százhetven éve írt híres elbeszél? költeményét, A fülemilét, amely ironikus példázat a magyar emberek kicsinyes veszeked?-peresked? szokásáról? És ki ne tudná – még az is, aki nemigen tartja számon, hogy melyik hónap melyik napján milyen névnapo(ka)t ünneplünk –, hogy Péter és Pál napja június 29-én van a naptárban?

De miért vannak együtt, és miért éppen ezen a nyár elejei ver?fényes napon – erre is választ kapunk Jankovics Marcell Jeles napok cím? posztumusz remekm?vét olvasva, amely az idei adventi könyvek egyik legszebb és legérdekesebb darabja. A Méry Ratio Kiadó által közrebocsátott könyv érdekfeszít? id?utazásra hív és kalauzol a csillagok útján a régmúlt jelképekben gazdag, csodálatos világába, és felemel? szellemi élményt nyújt a jeles napok bemutatásával az év kezdetét?l, Janus római isten ünnepét?l a téli napfordulóig, Jézus karácsonyi születésnapjáig.

Fotó: Fodor Tamás

A három és fél éve elhunyt polihisztor m?vész és tudós a népszer?, sikeres animációs filmjei készítésével párhuzamosan komoly kultúr- és m?vel?déstörténeti könyveket írt. Évtizedeken át vizsgálta, elemezte az ókori mítoszok, a bibliai történetek és a magyar népmesék szóképeit és jelképeit. Ennek során rájött arra, milyen óriási jelent?sége volt a tradicionális társadalmakban a csillagos ég rendszeres megfigyelésének, a természeti és a kozmikus rend vallásos élménnyé emelkedett tiszteletének. Már a múlt század végén megjelent Jelkép-

kalendárium cím? könyvében leszögezte, hogy a naptár szerepe, jelent?sége lényegesen nagyobb volt hajdanán, mint manapság. Alaptézise, hogy minden nagy ókori civilizáció vallása alapvet?en égitestkultusz volt, és meglep?en pontos naptárral is rendelkezett.

Az égitesteknek, mindenekel?tt a Napnak és a Holdnak a tisztelete egyfel?l annak a felismerésnek tulajdonítható, hogy „?k” szabják meg számunkra a létezés kereteit és feltételeit: az évszakok körforgását, a növények sarjadzásának, az állatok vándorlásának id?pontját, másfel?l az ebb?l fakadó igénynek, hogy kiismerjük az égiek „rendelkezéseit”, és ha megváltoztatni nem is tudjuk ?ket, legalább élni tudjunk velük.

Fotó: Fodor Tamás

A holisztikusan és vizuálisan gondolkodó Jankovics felfedezte és szó szerint meglátta, mi minden van egy-egy jeles naptári dátum, névnap mögött: csillagászati adatok, természeti, id?járási jelenségek, id?szakos mez?gazdasági tennivalók, ünnepi szokások, jelképes cselekedetek és tilalmak, babonák, szólások, tréfák, játékok, legendás történetek: katolikus szentek élettörténetei meg pogány istenek mítoszai. És mindezek segítenek hozzá, hogy az adott naptári, illetve névnapok eredetét, jelentését és kulturális összefüggéseit meglássuk és megértsük.

Így például Péter és Pál közös névnapjának, ünnepének eredetét, összefüggéseit is. Jankovics holisztikus szemléletének, összehasonlító elemz? módszerének és vizuális kifejezésmódjának jellegzetes példája a különféle – szerteágazó, mégis egy irányba tartó – történelmi, mitológiai, kulturális jelek, jelképek, csillagképek koherens, harmonikus rendszerbe foglalása.

Szerinte „méltó és igazságos, hogy Péter, az apostolfejedelem és Pál, a népek térít? apostola együtt olyan kiemelt helyen szerepeljenek a naptárban, amilyen a nyári napfordulóval kezd?d? csillagászati hónap els? dekádja”. Június 29-e kettejük igazi névünnepe, már csak azért is, mert a hagyomány szerint mindkett?jüket ezen a napon végezték ki 67-ben Rómában. Pétert keresztre feszítették – saját kérésére fejjel lefelé, mert nem tartotta illend?nek, hogy úgy haljon meg, mint a Mestere –, Pált viszont lefejezték; mint római polgárt e tisztes halálmód megillette.

Fotó: Fodor Tamás

Ünnepük fényét emeli, hogy ekkortájt üli az egyház Róma els? keresztény vértanúinak emlékünnepét, akik az egyház tanítása szerint Péter és Pál tanítványai voltak, s akiket Nero császár a 64. évi római t?zvész okán tömegesen végeztetett ki. A XII–XIII. században még június 22-én, a XVI. századtól június 24-én ülték, 1969-t?l pedig június 30-án ülik meg ünnepüket. Az els? vértanúk ünnepe összemosódott a „tízezer vértanúéval”, akikr?l június 22-én emlékezett meg a régi egyház. A tízezer vértanú – Acatius (Szent Ákos) és katonatársai – egy keresztes hadjáratok korában költött legenda szerint Hadrianus császár idején haltak meg hitükért; az Ararát hegyér?l lehajigált testüket tövises karók nyársalták fel.

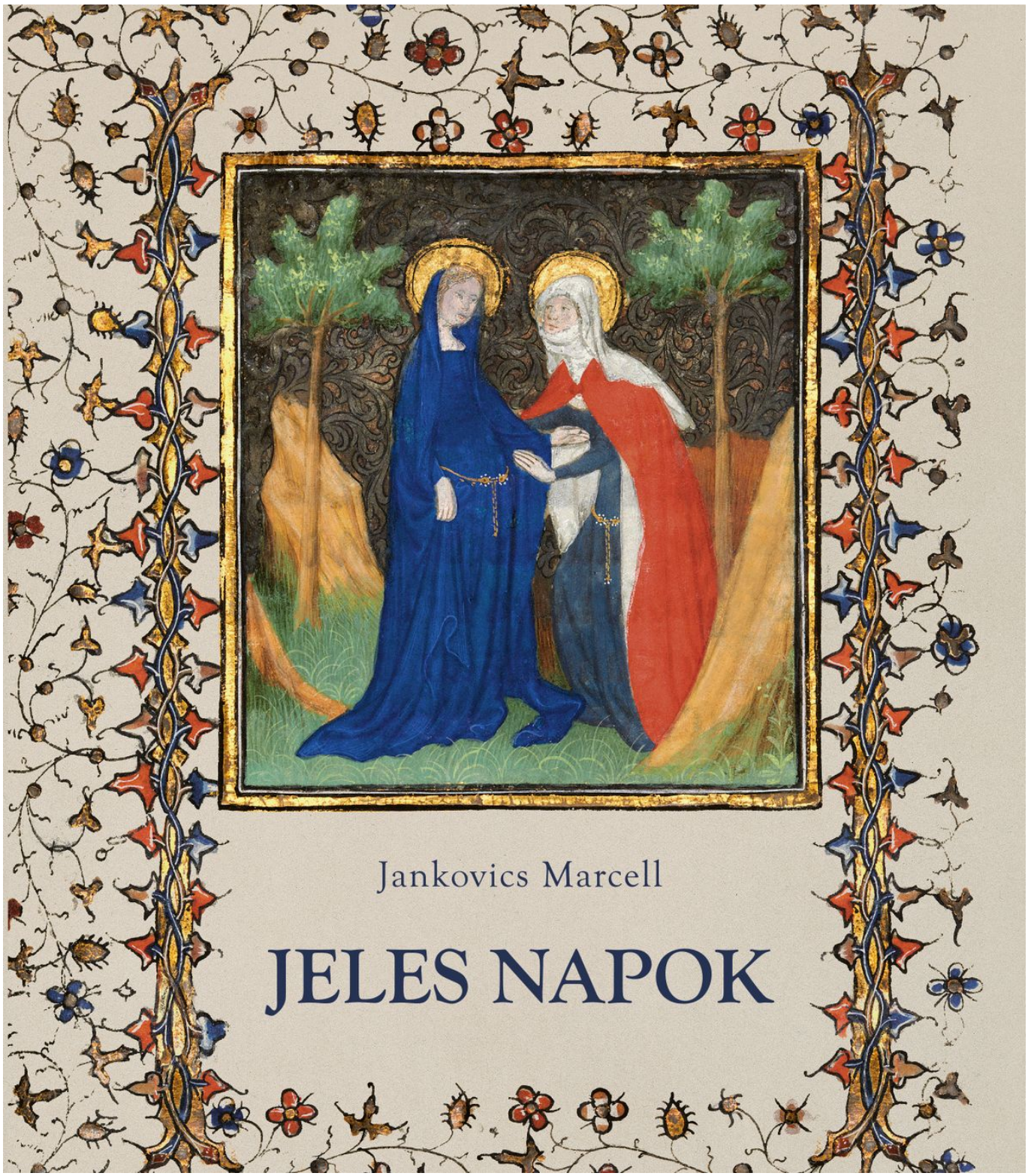
Jankovics szerint nem lehetetlen, hogy Péter (a neve ógörögül és latinul is sziklát jelent) napja megválasztásába az egyiptomi csillaghit is belejátszott. A nyári napfordulót jelképez? „fényhegyekre” gondol, amelyeken valóban nem vesznek er?t a „pokol kapui”. A biblikus legendai hagyományban ennek párhuzamaként Sámson Isten hegyére viszi Gáza kapuit, Jézus pedig a pokolra szállva szétzúzza annak kapuit. A napválasztás mellett szól a „tízezer vértanú” legendája. A mondottakon kívül mi egyéb indokolhatta volna, hogy az Ararátot (bibliai fogalmak szerint a világhegyet) szerepeltet? legenda mártírjainak ünnepét épp olyan id?pontra tették, amikor a Nap pályája csúcsára kapaszkodott?

A nyári napfordulónak mint csillagászati jelenségnek tehát dönt? szerepe lehetett a Péter-Pál nap kiválasztásában. Ezzel összefügg a Szent Péter pálcája (Orion öve) népi csillagképnév, ez ugyanis értelemszer?en azt jelenti, hogy az „egyszer? nép” Oriont, a napfordulat csillagképét mások mellett Szent Péter képmásának is tekintette, nyilvánvalóan a Péter-nap dátumához igazodva.

Az Orion és Orion öve név régi magyar változatainak egy egész csoportja az aratásra utal: Kaszáscsillag, Kaszahúgy, Egészkenyér, Félkenyér, Gy?jt?k, Marokver?k, Rendcsillag, Róna?rz? és így tovább. E körbe illik a Sirius Ebédhordó, Szilkehordó neve – azokat a leányokat, asszonyokat illették e névvel, akik az aratóknak vitték az ebédet –, valamint a Tejút török eredet?, mesékb?l is ismert Szómásút (Szalmásút) elnevezése. Péter-Pál napját még a nagyvárosi köztudat is az aratás kezd?napjaként tartja számon. Valójában nem ekkor, hanem a július 2-i sarlós boldogasszony napján suhintott el?ször a kasza, amikor a katolikusság a XIII. századtól a Jézussal várandós Máriának Erzsébetnél, Keresztel? Szent János jövend? anyjánál tett látogatását ünnepelte…

A m?vel?déstörténész tömör végkövetkeztetése: „A Szent Péter pálcája, Kaszáscsillag, Szalmásút nevek, Péter-Pál napja és az aratás kezdete közti nyilvánvaló kapcsolat azt jelzi, hogy eleink tudtak arról, hogy ekkortájt a Nap az Orion felett jár (látni a Nap vakító fénye miatt nem láthatták), és ezt számon is tartották. Hiába, ha az ember ismeri az eget, nem szorul sem órára, sem naptárra, sem irányt?re.”

Ahogy a nyári napfordulónak kitüntetett szerepe van a naptárban – körülötte olyan személyiségek sorakoznak, mint Páduai Szent Antal, Szent Vid, Szent Iván, Keresztel? Szent János –, úgy a télinek is. Mindenekel?tt azért, mert a IV. század els? felében a keresztény egyház tudatosan az akkor december 25-re es? napfordulóra, a „gy?zhetetlen” Napisten (Sol invictus) pogány ünnepnapjára helyezte Jézus Krisztus születésnapját, azaz karácsonyt, amit Nagy Konstantin császár kereszténypártoló „pálfordulása” tett lehet?vé. És közvetlenül karácsony el?tt, illetve után van két híres szent, „Hitetlen” Tamás és János apostol (utóbbi egyúttal evangélista) napja.

Fotó: Fodor Tamás

Jankovics a rá jellemz? univerzális szemlélettel, a tudományos és m?vészi módszer kombinálásával és elragadó elbeszél? stílussal kalauzolja végig az olvasót a naptári év jeles napjain.

A mai ember számára talán meglep?, hogy ezek zöme a nagy keresztény ünnepek között elhelyezked? katolikus szentek névnapjai, akikr?l sok elfelejtett, illetve eltüntetett ismeretet megtudhatunk. Nemcsak életük és mártírhaláluk történetét, hanem azok csillagászati, természeti, id?járási, mez?gazdasági, népszokási kapcsolódási pontjait is.

Így, ha felütve naptárunkat megnézzük, hogy az adott napon milyen névnap szerepel, és kíváncsiak vagyunk, hogy vajon kit jelöl, mit jelent az a név és mi minden kapcsolódik hozzá, érdemes Jankovics Marcell leny?göz?en érdekes és olvasmányos, gazdagon illusztrált szép könyvéhez fordulnunk.

Fotó: Fodor Tamás

Naptárreform

A vallás és a kalendárium közti szoros kapcsolatra vet fényt – ezen belül arra, hogy a naptárkészítés és -korrekció, eredetileg az égi mozgások megfigyelése mindenkor (f?)papi kötelesség és el?jog volt –, hogy kikhez f?z?dik az elmúlt kétezer év két sikeres naptárreformja. Julius Caesar azzal nyerte el a jogot a római naptár megreformálására (már ez a szóhasználat is vallásos tartalmat sejtet: lásd reformáció), hogy a jelzett évben ? lett a birodalom f?papja, Pontifex maximusa. XIII. Gergely pedig az összes pápával egyetemben az ? rangban egyenes ági keresztény örököse. A római pápa latin címe ma is Pontifex Romanus. A pápai jelvények: az arany-ezüst címer, illetve zászló, a tiara és a kulcsok alapvet?en naptárkészítésre utaló szimbólumok. Az arany és az ezüst a Nap és a Hold hagyományos „fémszíne”, a kett? együtt a luniszoláris naptár feletti hatalmat jelképezi. A tiara három abroncsa a Föld naptári szempontból meghatározó szélességi köreit: a Ráktérít?t, az Egyenlít?t és a Baktérít?t jelképezi, míg a jelképes kulcsok „a mennyek és a pokol kapuinak”, a Tejút és a nappálya keresztez?déseibe es? téli és nyári napfordulói kapuknak a zárját nyitják.

Jézus körülmetélése

A Julianus-naptárt amúgy használó egyház végül elfogadta január 1-jét az év kezd?napjának, de el?bb keresztény ünneppé, Jézus körülmetélésének ünnepévé tette. Zsidó szokás szerint a körülmetélést a születést követ? nyolcadik napon kell végrehajtani a fiúgyermeken, január 1. pedig Jézus hivatalos születésnapjától számítva épp a nyolcadik napra esik. Erre utal az újév kiskarácsony, karácsony nyolcada elnevezése. ’Körülmetélés’ latinul circumcisio: innen a naptár egyik régi neve: csízió. A szólás: „érti a csíziót” a tájékozott emberre, lényegében a naptárt ismer? tudós elmére vonatkozott. A január 1-jei évkezdetet XIII. Gergely pápa naptárreformja tette általánossá a katolikus országokban (1582). A görög vallású és a protestáns államok azonban még sokáig ellenálltak a „pápista újításnak”.

Faggyas Sándor - www.magyarnemzet.hu

Ajánló